

Historiens vendepunkt

DEBATT Hvis UiO bestemmer seg for å ansette rektor, brytes en tradisjon som kan spores tilbake til de første universitetene, ifølge historiker Fredrik W. Thue.

AV JON KÅRE TIME

Det akademiske selvstyret går helt tilbake til middelalderens universiteter. Å ansette rektorer og dekaner er spikeren i kisten for denne tradisjonen, sier Fredrik W. Thue, profesjonshistoriker ved HiOA og medforfatter av et flerbindsverk om Universitetet i Oslos historie.

Førrige uke gikk flere dekaner ved UiO inn for å forlate ordningen der rektor og dekaner velges gjennom en demokratisk prosess. Mange ser for seg at profesjonelle, ansatte ledere er nødvendig om UiO skal nå målet om å bli et internasjonalt «ledende forskningsuniversitet».

Under fakultetene vokste det etter hvert frem institutter, stort sett styrt av én allmektig professor, som gjerne hersket på livstid.

Tysk middelaldermodell. Både tanken om akademisk selvstyre og selve organiseringen av universitetet i fakulteter har røtter i middelalderen. Ifølge Thue er modellen som hentet rett ut laugsvesenet i middelaldersamfunnet, hvor sosiale grupper, som håndverkere eller kjøpmenn, samlet seg i selvregulerte laug som forvaltet

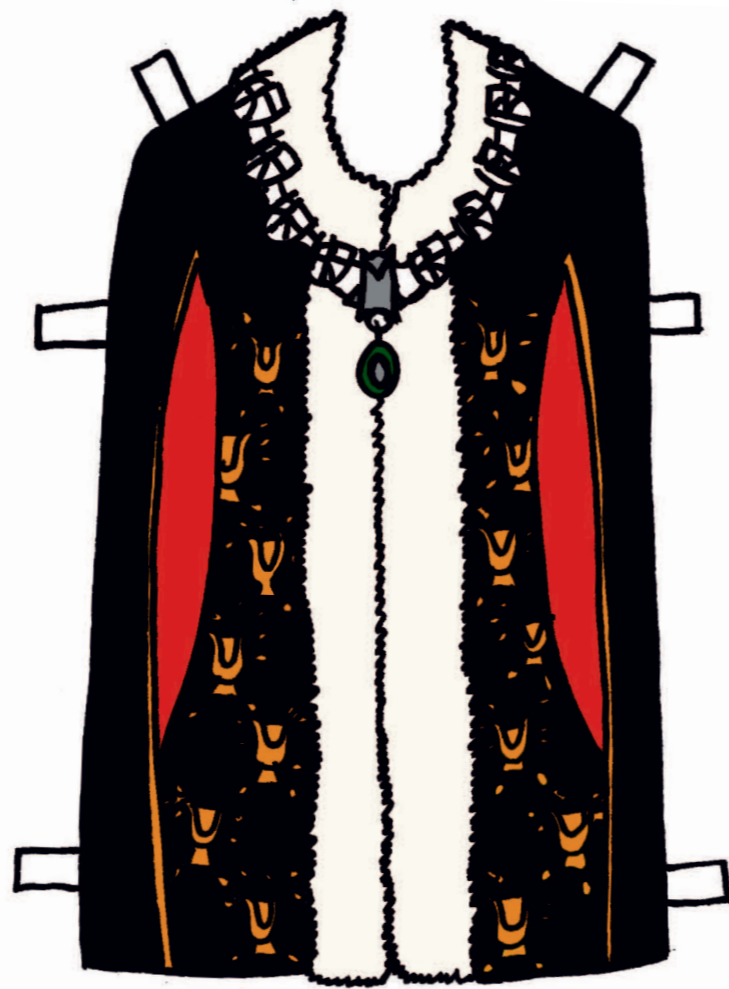
opplæringen i faget og ivaretok medlemmenes interesser og behov. Laugene hadde ofte lovregler og domsmyndighet over sine egne.

– Det viktigste universitetene hadde med seg fra middelalderen var at institusjonen skulle være en selvstyrt sammenslutning av fagfeller, organisert gjennom professorstyrte fakulteter, sier Thue.

Etter middelalderen videreførte europeiske universiteter modellen, særlig tydelig ved tyske læresteder, forteller Thue. Likevel var flere styringsmodeller på bordet da Det Kongelige Frederiks Universitet skulle etableres i 1811. Noen ville helst lage hva de kalte en «moderne høgskole». Resultatet ble likevel en typisk tysk professorstyrt modell – riktig middelaldersk: Universitetet skulle være en korporasjon av professorer. Det besto av fire fakulteter, og et fakultet var rett og slett en samling professorer, ledet av en dekan. Sammen utgjorde dekanen Det akademiske kollegium, universitetets øverste organ. Under fakultetene vokste det etter hvert frem institutter, stort sett styrt av én allmektig professor, som gjerne hersket på livstid.

På denne tiden kunne man med god grunn snakke om et «professorvelde».

– I dag kan vi høre ledere ved universitetet snakke om professorene som «grunnplanen i organisasjonen». De utgjør ikke lenger det ledende sjikt ved universitetet, for å si det slik, bemerker Thue.

Riktig klesvalg:

Ved enkelte anledninger bærer rektor kappe og rektorkjede.

ILLUSTRASJON: ISABEL SHESTOPAL

Demokratisk ideal. Så sent som i 1955 ble tanken om å innføre en direktør kontant avvist som en trussel mot akademisk selvstyre, men samtidig fikk studenter og yngre vitenskapelig ansatte uten professorittel mer de skulle ha sagt, og gradvis fikk professorene mindre makt. I kjølvannet av studenteksplosjonen på 1960-tallet – som også innebar en enorm økning i antallet vitenskapelig ansatte – akselererer denne utviklingen. Stadig flere grupper fikk formell makt parallelt med at universitetet ble en stadig mer kompleks organisasjon.

– Inn kom et ideal om «demokrati på arbeidsplassen», og vi fikk et uklart kompromiss mellom denne ideen og den gamle tanken om et selvregulerende vitenskapelig fellesskap. Denne uklarheten preger fortsatt debatten, sier Thue. Raskt oppsto også et klassisk problem:

MORGENBLADET 31 OKTOBER

VALGT ELLER ANSATT

Valgt:

Universitetene i Oslo, Bergen, Agder, Tromsø og Stavanger har i dag valgt rektor som forvalter et overordnet faglig ansvar og samtidig er styreleder. Universitetsdirektøren har det administrative ansvaret – såkalt «todelt ledelse». Det varierer – også innenfor det enkelte universitet – om dekaner og instituttledere velges eller tilsettes.

Ansatt:

NTNU, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet og Universitetet i Nordland har ansatt rektor med både faglig og administrativt ansvar – såkalt «enhetlig ledelse». Rektor svarer da til et styre med ekstern styreleder. Kilde: Universitetsdirektøren i Oslos redigering om «Styringsstruktur og prinsipper» 5. august.

– Når rettighetene først er vunnet, er det vanskelig å motivere folk for å delta. Allerede på 1960-tallet pekte mange på at systemet gav stor makt til det negative flertallet, altså de som blir enige om ikke å ville noe.

Misnøyekultur. Thue sier ideen om det akademiske selvstyret – om universitetet som en korporasjon – var at institusjonen er et verdifelleskap og et faglig fellesskap.

– I dag blir helheten i universitetets mangfold snarere oppfattet som et styringsproblem, sier Thue

Kritikere mener universitetene er blitt mer og mer lik bedrifter: steder der det produseres studiepoeng og publikasjonspoeng og hvor for mye av forskernes arbeidstid går ut på å selge inn forskningsprosjekter til eksterne finansieringskilder. I så fall er det kanskje logisk å innføre en klarere beslutningstruktur?

– Jeg mener vi må fastholde at universitetet ikke er en bedrift. Hvis vi skal holde oss med universiteter må de få lov til å drive med grunnforskning. De må besinne seg på sin egenart. Men hele dagens system, hvor man må snakke Norges forskningsråd etter munnen for å få lov til å forske, er med på å motvirke dette. Da gjelder det å motvirke tendensen til at ledelse på alle nivåer handler om strategisk og teknokratisk tilpasning, sier Thue.

I Oslo er det oppstått en misnøyekultur av mumlende motstand mot det som kommer fra oven.

Samtidig, sier han, er det i Oslo oppstått en misnøyekultur av mumlende motstand mot det som kommer fra oven.

– Da er det deprimerende at folk ikke vil stille til valg, kanskje fordi de frykter bare å bli sittende og administrere den politikk man trodde man skulle bekjempe, sier Thue.

Historikeren mener kjernen i den moderne universitetsideen, helt siden den ble formulert av grunnleggeren av Berlin-universitetet, Wilhelm von Humboldt, har vært at det skal være enhet mellom forskning og undervisning.

– Og det er ikke bare fordi undervisningen blir bedre av det, men like mye fordi forskningen trenger undervisningen – det tvinger deg til

å orientere deg bredere og se det du driver med i en større sammenheng. Hvis vi skal klare å legitimere universitetsideen i dag, tror jeg vi må ta utgangspunkt i dette. Tendensen nå er at de beste forskerne trekker seg bort fra undervisningen. Det blir lett å tenke: Hvorfor ikke bare lage sentre for fremragende forskning og la masseutdannelsen skje andre steder? Det finnes ansatser til en slik tenkemåte i UiOs strategiplan, sier Thue.

Bredden forfaller. Han er skeptisk til at så store ressurser skal settes inn på å spisse forskningen og gi en stadig større del av kaken til prioriterte fag.

– Det gammeldagse selvstyret innebar en slags balanse mellom alle hensyn. Nå går det mot at vi får noen få, internasjonalt sterke miljøer, eksempelvis livsvitenskap i Oslo. Samtidig får vi stadig flere *have nots* – personer og miljøer som taper mer og mer. Bredden forfaller for at andre skal få blomstre, sier Thue.

Han sier spørsmålet nå er om miljøene som allerede sliter, skal få spesielt dårlige vilkår i Oslo.

– Når UiO velger å definere seg som et internasjonalt toppuniversitet, definerer de seg samtidig ut av de tunge utdanningsoppgavene i det norske samfunnet. Man avhender rett og slett virksomheter: Effekten kan fort bli at det blir bedre vilkår på høyskoler og andre steder for de fagene som ikke prioriteres ved UiO.

– Er det så galt?

– Kanskje ikke, men det innebærer et markant brudd med universitetets historie, og det blir merkelig om universitetet i landets desiderte befolkningsentrum skal overlate sine tyngste utdanningsoppgaver til universiteter i andre landsdeler.

Forklarer: – I dag kan vi høre ledere ved universitetet snakke om professorene som «grunnplanen i organisasjonen», sier Fredrik W. Thue. FOTO: SIV DOLMEN

Eliteuniversiteter. I diskusjonen om valgt eller ansatt ledelse vises det ofte til at læresteder med ansatt ledelse dominerer rankinglistene over verdens beste universiteter. Thue påpeker at dette også har historiske forklaringer.

– Amerikanske universiteter videreførte aldri den europeiske universitetsmodellen. Men det er viktig å huske at eliteuniversitetene i USA, som vi så gjerne vil måle oss med, er private institusjoner. Universitetet i Oslo er derimot eid av staten, sier Thue.

Han peker på at kampen om de aller beste forskerne og lærerne har vært så sterk i USA at amerikanske professorer har hatt forhandlingsmakt som har hjulpet til å finne ordninger som sikrer dem innflytelse.

– Jeg stiller meg, for å si det forsiktig, tvilende til at dette er overførbart til Norge, sier Fredrik W. Thue.

Se også kronikk side 26 jkt@morgenbladet.no

RAKETTEN

EN FANTASTISK REISE GJENNOM LAOS

«Sensasjonelt bra» BERGENS TIDENDE

«Et visuelt slående eventyr» FILMPOLITIET, NRK P3

«Sjarmende» KLASSEKAMPEN

«Sjelden perle fra Laos» STAVANGER AFTENBLAD

SEN DEN PÅ SAGA OG RINGEN PÅ KINO OVER HELE LANDET!

Debatt og boklansering

Hans Skjervheim
- en kritisk nylesning

Med: Veiden, Otnes, Aakvaag, Mjøset

Torsdag 13. nov
[facebook.com/NSFOstland](https://www.facebook.com/NSFOstland)

Norsk sosiologforening

Hvordan akselerere og lede det grønne energiskiftet?

Litteraturhuset 17.11.2014

Frokostseminar med Peter Senge, Gudmund Hernes og Elisabeth Tørstad. Kl. 08.00-10.00, frokost fra 07.30.

Seminarer gjennomføres på engelsk. Fasilitering ved Lars Wang (insam) og Mette Husemoen (NEX).

Påmelding til nex@norgekina.no med navn, organisasjon og fakturaadresse. Pris kr. 59,-

Din annonse her?

Kontakt
Camilla Elise Berg
tlf. 45270741
ceb@morgenbladet.no

MORGENBLADET